

Gran. Salaoriza, pre-
sentó a corte de S. M. Rey
el 17 de Mayo

N.º 3.554.158

726

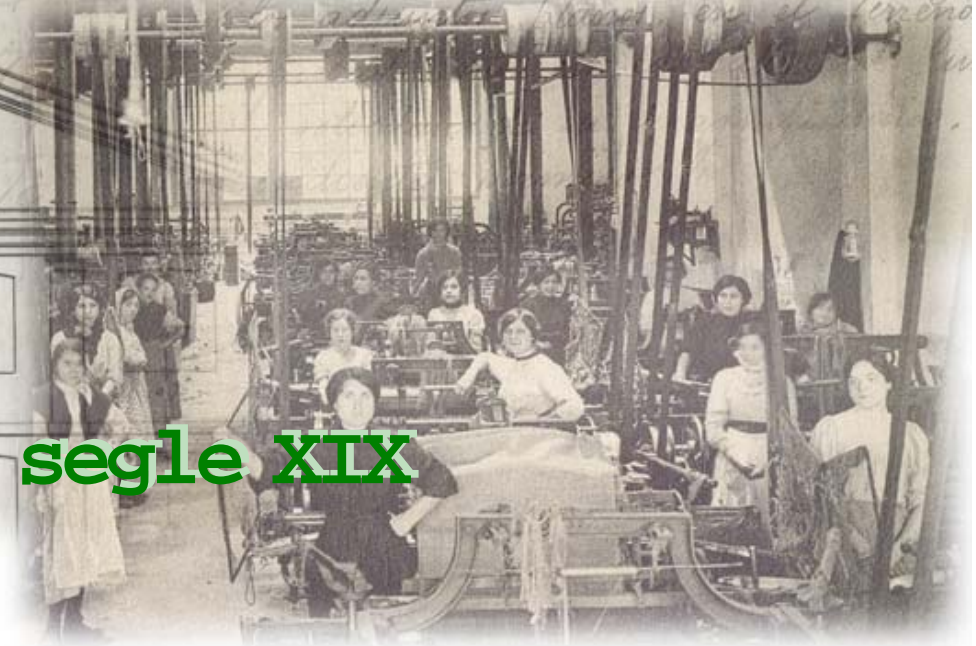
Obj. nº 280. Expedido el premio en 5 de Julio 1884

Magnífico Ayuntamiento

Fue

Diseño

Para la construcción de las casas para los infrascritos habitantes en S.º Mar-
tin de Provensals. Calle de S.º Pedro, edifi-
cación de S.º Martín de Provensals. Calle de S.º Pedro, edifi-
cación de S.º Martín de Provensals.

Entrem en una fàbrica del segle XIX

Objectius generals dels materials didàctics

Objectius	Dossier	Objectiu general	Nivell 1	Nivell 2	Nivell 3
Objectiu 1	Perseguint microbis	Comprendre que la història es construeix mitjançant fonts primàries	Reconèixer que cada document conté informació sobre un fet concret.	Aprendre a extraure informació de documents diversos i que aquesta informació no és igualment rellevant.	Aprendre a ordenar i classificar la informació proporcionada per les diverses fonts documentals, atenent a la finalitat de reconstruir algun aspecte del passat.
Objectiu 2	Els problemes de cada dia	Adquisició i avaluació d'informació històrica a partir de les fonts documentals.	Adquirir informació a partir d'una font històrica seleccionada prèviament.		
	Guirigay 69	Adquisició i avaluació d'informació històrica a partir de les fonts documentals.	Adquirir informació a partir d'una font històrica seleccionada prèviament.	Adquirir informació a partir d'una font gràfica de la història.	Adquirir informació d'una font gràfica i contextualitzar-la en el seu moment històric.
	A favor de qui estaven?	Adquisició i avaluació d'informació històrica a partir de les fonts documentals.	Adquirir informació a partir d'una font històrica seleccionada prèviament.	Adquirir informació històrica a partir de fonts diverses que contenen més informació de la que es necessita per a realitzar una tasca específica i seleccionar tipus de fonts que podrien ser útils per a proporcionar informació en una investigació històrica.	Demostrar una consciència creixent del caràcter de les fonts i llurs diversos usos i limitacions, les circumstàncies que varen conduir a la seva creació i si es poden emprar dades que siguin millors.
Objectiu 3	Els estranys motius del senyor Saladrigas	Comprendre que la recerca històrica es basa en la formulació d'hipòtesis sobre els fets.	Ordenar les fonts amb la finalitat d'obtenir una conclusió provisional lògica. A l'hora d'explicar problemes històrics, situar alguns fets, causes i conseqüències en un ordre lògic d'importància.	Comprendre que per examinar els fets poden ser necessàries diverses hipòtesis de treball.	Intentar contextualitzar amb els fets històrics de cada moment, una hipòtesi concreta.
Objectiu 4	Perseguint microbis	Comprendre que el procés històric està subjecte a canvis constants que només poden ser estudiats mitjançant la comparació.	Establir comparacions entre l'abans i el després.	Verificar i jerarquitzar els canvis ocorreguts en un espai temporal.	Aprendre que hi ha elements més resistents al canvi que d'altres, i que en les nostres societats, moltes de les nostres certeses i creences també estan destinades a canviar
Objectiu 5	Entrem en una fàbrica del segle XIX	Ser conscient que per treballar els documents del passat cal aprendre un sistema de classificació i anàlisi de tot tipus de fonts.	Aprendre a classificar fonts gràfiques en funció de les seves informacions.	Aprendre a classificar fonts gràfiques i textuales entenen que cada font pot proporcionar, simultàniament, moltes informacions de naturalesa variada.	Aprendre a relacionar diverses informacions d'un conjunt de fonts variades.

Entrem en una fàbrica del segle XIX

Contingut del dossier

El dossier està format per un conjunt de fotografies d'un complex fabril del segle XIX, juntament amb diversos expedients d'obres de l'esmentat conjunt, comunicacions al govern civil de la província sobre diferents incidents laborals i un reglament de treball d'una data posterior. També s'adjunta un plànol actual de Barcelona, amb la ubicació de la fàbrica objecte d'estudi.

La documentació que s'adjunta té la característica de ser molt variada. Entre aquesta hi ha **fotografies** on es veu maquinària, treballadors, aspectes arquitectònics i altres detalls. Els **expedients** contenen una relació dels diversos permisos d'obra sol·licitats a la segona meitat del segle XIX pels propietaris de la fàbrica per a fer ampliacions i habitatges. En aquest cas, les respostes a les peticions apareixen escrites al marge esquerre de les mateixes. Cal tenir present que l'ampliació de la fàbrica topa amb el projecte d'Eixample de Barcelona i, per tant, hi ha permisos denegats. Les **comunicacions** al governador civil de la província corresponen als anys 1892 i 1893. Hem escollit aquestes per cenyir-nos al període finisecular, encara que la documentació arxivística és extraordinàriament rica en aquest sentit. Finalment, hem adjuntat algunes pàgines pertanyents a una **guia** de Sant Martí de Provençals publicada l'any 1888, també a finals del segle XIX.

El conjunt fabril avui encara conserva una bona part de la seva estructura constructiva. Per tant, l'alumnat que investigui aquest dossier pot completar-lo, com veurem, amb un treball de documentació fotogràfica del tipus d'arqueologia industrial. (s'adjunta una relació de tota la documentació).

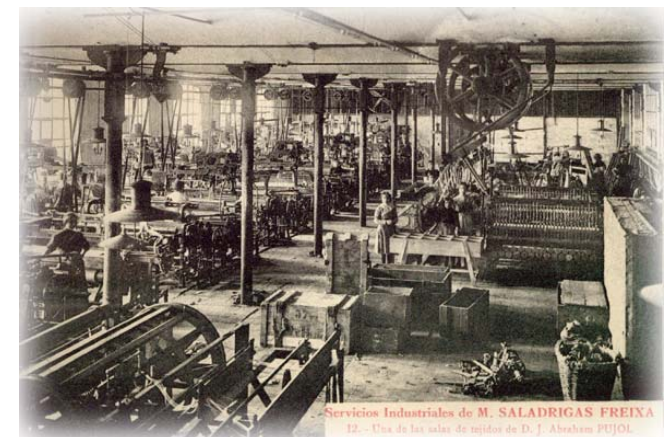
Objectius del dossier

Aquest dossier pretén introduir l'alumnat en la mecànica de la classificació de fonts. Des del punt de vista metodològic, aquesta no és una qüestió menor ja que una mateixa font pot contenir informació sobre aspectes molt diversos. Així, per exemple, una fotografia ens pot indicar el tipus d'indústria i d'activitat que es feia en un sector de la fàbrica, i aquesta seria una informació de caire econòmic. Amb tot, la mateixa imatge ens pot mostrar quines eren les condicions laborals d'homes i dones, si existia o no el treball infantil, etc. Aquesta informació seria de tipus social. L'observació de la indumentària laboral ens permetria parlar de vestits i costums. L'anàlisi de la maquinària ens remetria a informació de tipus tecnològic. No cal dir que, la mateixa fotografia, moltes vegades conté informació de tipus arquitectònic ja que es tracta d'interiors o exteriors d'edificis.

Així doncs, aquesta hipotètica fotografia podria contenir informació sobre aspectes econòmics, socials, tecnològics, arquitectònics, tècnics i d'indumentària.

Com classificar aquesta imatge? La ubicarem sota el criteri de classificació de l'arquitectura? O bé en destacarem només els aspectes socials? És evident que ambdós són importants i, per tant, hem d'ensenyar un sistema general de classificació de fonts històriques que permeti poder valorar cada aspecte amb independència dels altres i, a la vegada, poder interrelacionar totes les informacions que ens convinguin.

Per tant, l'objectiu principal del dossier és proporcionar un sistema de classificació i anàlisi de tot tipus de fonts. En un primer nivell, cal aprendre a classificar fonts gràfiques d'una forma autònoma. En un segon nivell, caldrà aprendre a classificar, alhora, fonts gràfiques i textuais. Finalment, hi ha un tercer nivell que és aprendre a interrelacionar conceptes entre fonts molt variades.

Objectiu general 5

Ser conscient que per treballar els documents del passat cal aprendre un sistema de classificació i anàlisi de tot tipus de fonts.

Nivell 1

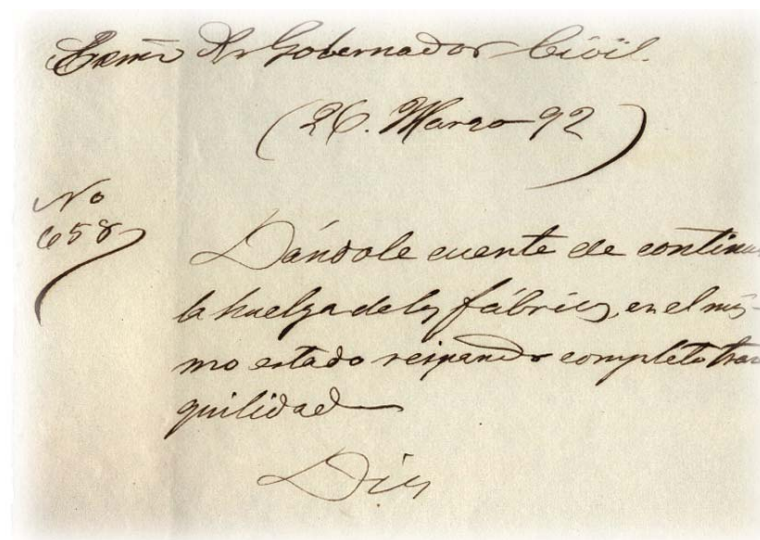
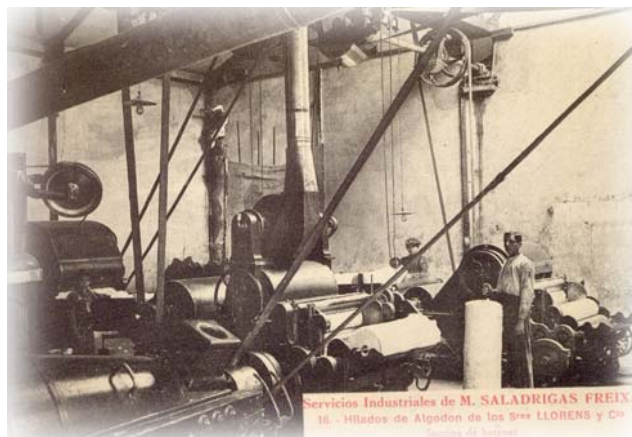
Aprendre a classificar fonts gràfiques en funció de les seves informacions.

Nivell 2

Aprendre a classificar fonts gràfiques i textuais entenent que cada font pot proporcionar, simultàniament, moltes informacions de naturalesa variada.

Nivell 3

Aprendre a relacionar diverses informacions d'un conjunt de fonts variades.

Suggeriments de treball pel professorat

La industrialització com a eix temàtic

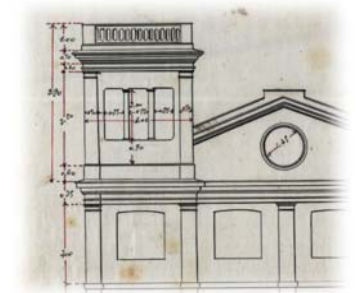
El dossier que es presenta té com a temàtica principal conèixer el procés d'industrialització exemplificat en un dels pobles més actius de l'entorn de Barcelona. Realment, es tracta d'un model industrial extrapolable a altres àrees de Catalunya i de l'occident d'Europa. Donada la complexitat del procés, els documents escollits pertanyen només a una fàbrica relativament important coneguda avui com a Can Saladrigas. Una bona part dels edificis, així com l'espai que ocupava encara és avui identificable, fet que la proposta pot ampliar-se amb el treball sobre l'arqueologia industrial.

Pautes concretes de treball

El professorat ha d'introduir el tema de la revolució industrial. El dossier dona per suposat que es coneix una mica en què consisteix el procés d'industrialització i, sobretot, el que en podríem dir el model britànic. El motiu del treball és esbrinar si a Catalunya van existir processos semblants pel que fa al desenvolupament industrial. El tipus d'interrogants al respecte podrien ser els següents:

- Els primers industrials catalans van començar com a petits manufacturadors o, pel contrari, es tractava de grans aristòcrates amb grans quantitats de diners per invertir?
- Com eren aquestes primeres fàbriques?
- Hi va haver a Catalunya problemes socials semblants als d'Anglaterra?

La investigació servirà per aclarir-ho.

FÀBRICA DE CHOCOLATE
DE
A. AMATLLER
S. MARTÍN DE PROVENSALS

Activitat 1

L'estudi d'aquest dossier podria iniciar-se amb una visita a l'edifici i l'espai que encara resten de la fàbrica Saladrigas. Aquesta visita és opcional, i dependrà de la ubicació del centre escolar. En el cas que s'opti per realitzar la visita caldria dotar els alumnes de:

Plànol actual
Bloc de notes
Càmera fotogràfica

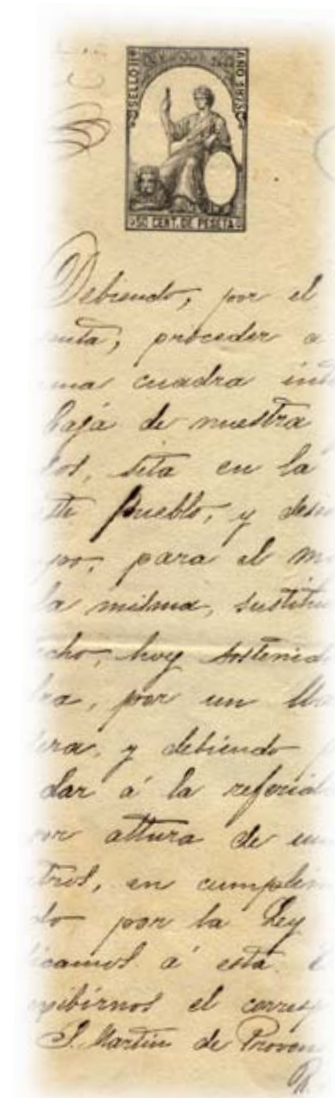
L'exercici pot consistir en identificar l'espai ocupat de la fàbrica en el traçat modern de carrers, tot anotant i fotografiant les restes avui encara visibles. El professorat informará l'alumnat sobre l'objectiu del treball.

Activitat 2

El professorat haurà de repartir els diferents documents entre els alumnes. Per grups, els alumnes hauran d'estudiar cadascun dels documents i extraure'n la informació bàsica a través d'un sistema de fitxes.

En cada fitxa hi haurà la següent informació:

Any, mes i dia
Lloc d'emissió i lloc de recepció
Tipus de document (comunicat, còpies, peticions, circulars, plànols, etc.)
Informació que aporta
Problema o fet que ha motivat el document
Persones i llocs que s'esmenten

La fàbrica Saladrigas sembla iniciar la seva activitat l'any 1858, quan un tal Antoni Saladrigas va establir una manufactura de blanqueig de teixits amb sis operaris. Segons consta en una de les fitxes que presentem (*document 2*) l'energia emprada era encara de cavalls o de sang.

Pautes concretes de treball

El document 2 és, per ordre cronològic, el més antic. Per tant, és lògic començar la recerca per aquest document. Un exemple de procediment de treball podria ser el següent:

Any, mes i dia: 15 d'agost de 1861

Lloc d'emissió i lloc de recepció: està signat a Sant Martí de Provençals i no sabem a qui va dirigit. Com que sembla una mena de fitxa estadística és possible que el seu destinatari fos l'administració.

Tipus de document: Imprès. Sembla una fitxa estadística de l'estat de les fàbriques del districte municipal.

Informació que aporta: En la fitxa es mostra informació relacionada amb:

Columna segona: el tipus o "clase" d'activitat. Hi diu: "blanqueo".

Columna tercera: ens diu l'any de fundació de la fàbrica "1858".

Columna quarta: ens parla del capital que representa, que són uns 40.000 rals. Sembla un capital modest. Per verificar-ho només cal saber el que cobrava un treballador o el que costava el menjar en aquella època.

Columna cinquena: ens diu que la força motriu utilitzada a la fàbrica són cavalls.

Columna sisena: la matèria primera eren els productes típics del blanqueig. L'alumnat podria fer recerca en aquest sentit.

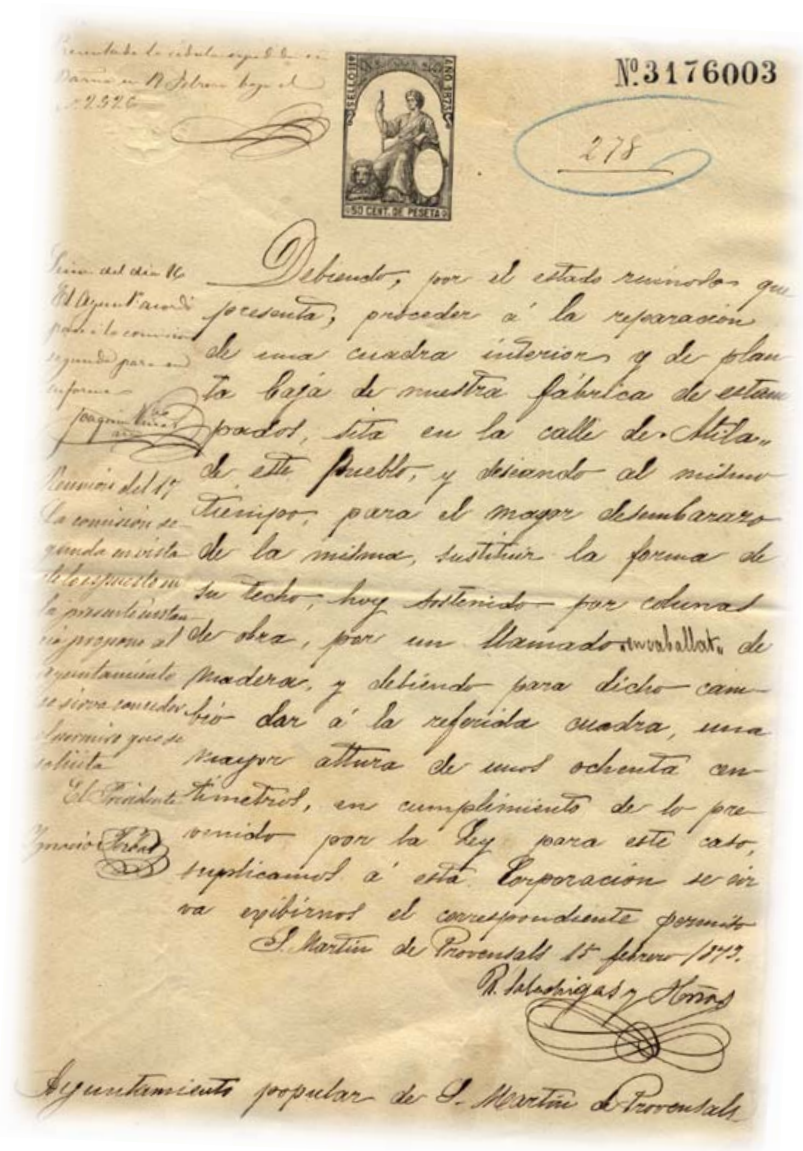
Columna setena: en aquesta fàbrica hi treballaven sis operaris. Es tracta, per tant, d'una empresa molt petita.

Problema o fet que ha motivat el document: no se sap, però és versemblant creure que es tracta d'una estadística oficial. En aquest cas, moltes empreses acostumaven amagar informació, sobretot, la referida al capital que representa i el nombre d'operaris. El motiu és ben clar: ocultació d'informació que podia tenir efectes de caràcter fiscal. Per tant, ens podem malfiar d'aquests dos detalls però no de la resta. En tot cas, es tracta sense dubte, d'una empresa de blanqueig que encara no està mecanitzada, de caràcter modest i amb poc capital. És típic dels inicis de la industrialització a Catalunya.

Persones i llocs que s'esmenten: només s'esmenta l'Antoni Saladrigas, el fundador de la nissaga.

La fàbrica Saladrigas és una típica manufactura pre-industrial, de les que s'establiren als voltants de Barcelona, quan la ciutat encara estava emmurallada. Blanquejar teixits era una activitat que necessitava molta aigua i espais per a airejar. Sant Martí de Provençals tenia una tradició de prats d'indianes, és a dir, d'indústries manufactureres d'estampació de cotó. L'empresa dels Saladrigas s'inscriu dins d'aquest marc de transformació industrial dels voltants d'una gran ciutat com Barcelona.

Normalment, aquestes manufactures de blanqueig de meitat del segle XIX es van anar transformant en fàbriques. Aquest és el cas de la que ara ens ocupa, que a l'any 1873 (document 3) sabem que va substituir els pilars de totxo que aguantaven el sostre per grans encavallades de fusta. No sabem de manera exacta perquè ho van fer, però és de suposar que la substitució responia a la necessitat de fixar embarrats per transmetre la força motriu de la màquina de vapor.

Pautes concretes de treball

Per tal de treballar el document 3 caldrà que l'alumnat es fixés en els següents aspectes:

Any, mes i dia: 15 de febrer de 1873

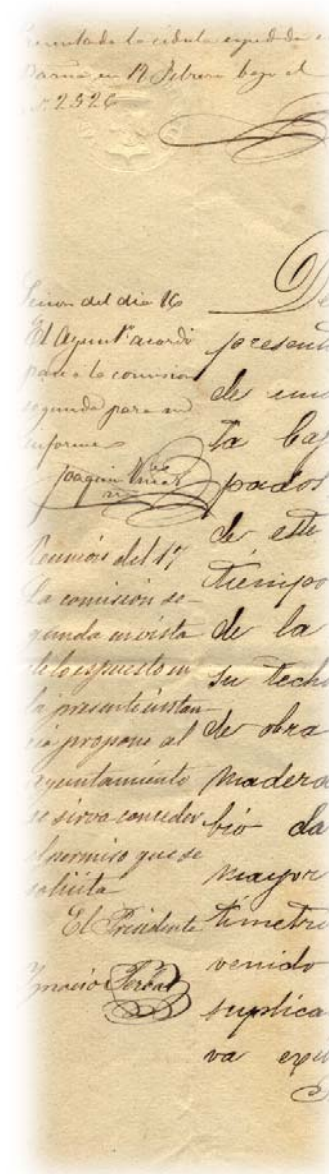
Lloc d'emissió i lloc de recepció: està signat a Sant Martí de Provençals i va dirigit a l'Ajuntament "popular" de Sant Martí de Provençals. Cal adonar-se que el destinatari és un ajuntament revolucionari, ja que en aquest moment a Espanya hi havia la primera república. Seria convenient que el professorat proposés als alumnes una petita recerca sobre aquest curt període històric.

Tipus de document: permís municipal per obres. Al marge esquerre, apareix la resposta a l'esmentada petició.

Informació que aporta: en el document es sol·licita permís per substituir columnes d'obra per un sistema nou "llamado encaballat de madera". La nova obra té més alçada. Els motius que s'al·leguen és "el estado ruinoso", però podrien ser-ne d'altres, com per exemple, la necessitat de col·locar embarrats, per la qual cosa es necessitava més alçada. Per comprendre aquest sistema seria útil observar alguna de les fotografies que es mostren en el mateix dossier.

Problema o fet que ha motivat el document: substitució de la coberta.

Persones i llocs que s'esmenten: s'esmenta a R. Saladrigas y Hermanos, així com el president del comitè municipal Ignasi Serbal.

Des d'aquest moment, el creixement de la indústria és espectacular ja que contínuament es demanen permisos d'ampliació. En efecte, no trigaran ni un any, el 1874, en sol·licitar destruir i reedificar una nau (*document 4*). Dos anys és tard, 1876, construeixen una nau al carrer de Sant Pere del Taulat de dos pisos. En el plànol que s'adjunta (*document 5*) es pot veure un exemple de la típica arquitectura industrial de finals del segle XIX.

Pautes concretes de treball

El document 4 és un permís per reedificar una part de la fàbrica.

Any, mes i dia: 12 d'octubre de 1874

Lloc d'emissió i lloc de recepció: està signat a Sant Martí de Provençals i va dirigit al "Magnífico Ayuntamiento" de Sant Martí de Provençals. Observem que ja no es tracta de "Ayuntamiento popular". L'experiment revolucionari s'ha acabat. Cal que els alumnes indaguin quin tipus de govern hi havia en aquells moments a Madrid. De fet, s'estava preparant la restauració monàrquica.

Tipus de document: permís municipal per obres.

Informació que aporta: en el document es sol·licita la conveniència de reedificar la fàbrica. És una informació indirecta sobre la prosperitat de la indústria en aquell moment. Amb tot, la instància no obté resposta, i en desconeixem els resultats.

Problema o fet que ha motivat el document: substitució d'una nau.

Persones i llocs que s'esmenten: s'esmenta a Rafael Saladrigas y Hermanos.

Pautes concretes de treball

El document 5 és un permís per edificar un pis nou a la fàbrica.

Any, mes i dia: 29 de març 1876

Lloc d'emissió i lloc de recepció: està signat a Sant Martí de Provençals i va dirigit al "Magnífico Ayuntamiento" de Sant Martí de Provençals.

Tipus de document: permís municipal per obres.

Informació que aporta: en el document es sol·licita la construcció d'un nou pis a la fàbrica. Amb el permís s'adjunta un plànol d'ubicació de la construcció, un plànol amb la planta de la fàbrica i un plànol amb l'alçat. La informació més important és la referida a la tipologia de les construccions industrials. Es tracta de naus fetes amb mur de maó massís i maçoneria de calç. La coberta és feta d'encavallades sostingudes per pilars centrals de ferro, tal com s'evidencia en la planta. Les finestres semblen copiades de les construccions de Manchester, rectangulars i amb petits arcs rebaixats. L'alumnat pot veure construccions d'aquest tipus en molts edificis industrials de Catalunya. Al marge esquerre també apareix la resposta a la sol·licitud en què es dona permís per a realitzar la construcció. Observem que la resposta afirmativa és pràcticament immediata (una setmana).

Problema o fet que ha motivat el document: construcció d'un nou pis a la fàbrica.

Persones i llocs que s'esmenten: s'esmenta a Rafael Saladrigas y Hermanos, així com l'arquitecte municipal (Pedro Falqués).

L'any 1879 i en la dècada dels 80, es demana permís (*document 10*) per construir un típic edifici d'habitatges obrers, amb planta baixa i quatre pisos. Tot fa pensar que estaven destinats a allotjar una part del personal de la fàbrica.

Pautes de treball

El document 10 és un permís per edificar quatre pisos al costat de la fàbrica.

Any, mes i dia: 10 desembre 1879

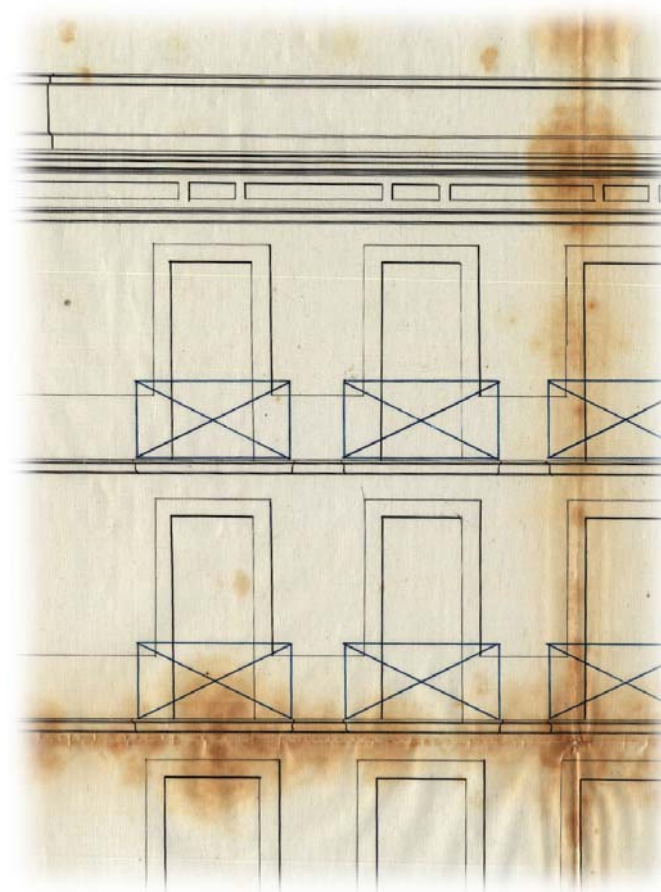
Lloc d'emissió i lloc de recepció: està signat a Sant Martí de Provençals i va dirigit a l'ajuntament de Sant Martí de Provençals.

Tipus de document: permís municipal per obres.

Informació que aporta: en el document es sol·licita la construcció d'un nou edifici de quatre pisos. Amb el permís s'adjunta un plànol d'ubicació de la construcció i un plànol amb l'alçat. La informació més important del document és la referida a la tipologia de les construccions industrials. En efecte, es tracta d'habitatges per al personal de la fàbrica, usualment constramestres, encarregats i personal de confiança. No deixa de ser un model d'habitatge obrer. Un exercici a dur a terme seria una recerca pels entorns de la fàbrica amb la finalitat de localitzar tipologies semblants de construcció i comprovar que totes elles pertanyen al darrer terç del segle XIX. Al marge esquerre apareix la resposta a la sol·licitud en què es dona permís per a realitzar la construcció. Observem que la resposta afirmativa és pràcticament immediata (una setmana).

Problema o fet que ha motivat el document: construcció d'un nou edifici d'habitatges.

Persones i llocs que s'esmenten: s'esmenta a Rafel Saladrigas y Hermanos, així com l'arquitecte municipal Alberto R.

El 21 de març de 1883, una part de l'edifici industrial va sofrir un incendi (*document 7*).

Pautes concretes de treball

El document 7 és un permís per reedificar la fàbrica a causa d'un incendi.

Any, mes i dia: 24 d'abril de 1883

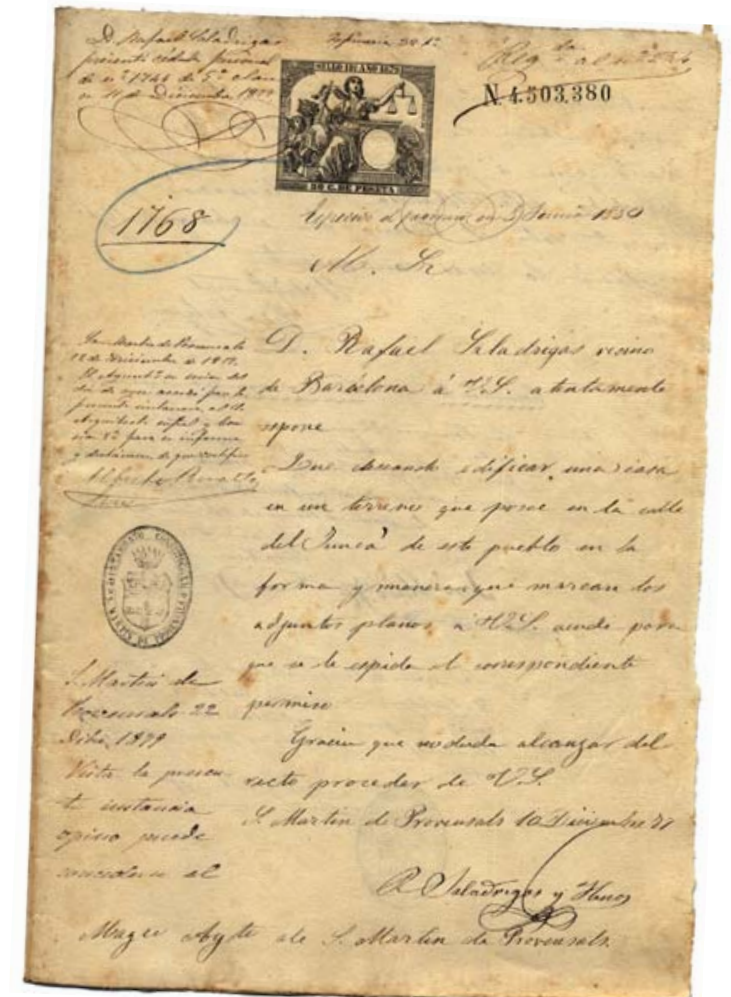
Lloc d'emissió i lloc de recepció: està signat a Sant Martí de Provençals i va dirigit al "Magnifico Ayuntamiento" de Sant Martí de Provençals.

Tipus de document: permís municipal per obres.

Informació que aporta: en el document es sol·licita la reconstrucció de la fàbrica a causa d'un incendi. En el permís s'esmenta que no es tracta d'un edifici nou, si no de reconstruir l'antic. Probablement, aquesta precisió ve motivada per la sospita que la sol·licitud sigui denegada ja que en aquell moment tota la zona es trobava afectada per l'Eixample Falqués. Al marge esquerre apareix la resposta a la sol·licitud. La resposta, efectivament, és negativa i està avalada per diversos informes emesos per les comissions especials de l'Eixample. Arribats a aquest punt de la recerca caldria que els alumnes s'adonessin del que va significar l'Eixample Cerdà per a la ciutat de Barcelona i com aquesta remodelació urbanística va portar aparellada la reforma de totes les poblacions que anaven a ser absorbides per la gran ciutat, entre elles, Sant Martí de Provençals. L'estudi d'aquest problema mereixeria un treball específic. Per tant, suggerim, que en aquest moment, es donin només les referències necessàries per comprendre els motius i les característiques dels grans eixamples urbans.

Problema o fet que ha motivat el document: reconstrucció de la fàbrica incendiada.

Persones i llocs que s'esmenten: en el document s'esmenten a Rafel Saladrigas y Hermanos, així com diversos personatges de la comissió de l'Eixample.

En aquells anys, Sant Martí estava ja inclòs en el pla de l'Eixample i quatre anys més tard l'arquitecte Pere Falqués en donava a conèixer el plànol general (*document 13*).

Pautes concretes de treball

El document 13 es tracta d'un plànol general del terme de Sant Martí de Provençals de l'any 1887.

Any, mes i dia: 1887

Lloc d'emissió i lloc de recepció: signat a Sant Martí de Provençals per Pere Falqués.

Tipus de document: plànol de l'expedient de l'Eixample.

Informació que aporta: l'Eixample de Sant Martí queda connectat amb l'Eixample Cerdà gràcies a una quadrícula creuada per quatre grans diagonals: dues que es corresponen amb línies del ferrocarril i altres dues que es correspon amb la Gran Via de les Corts i la Diagonal. L'alumnat hauria de comparar aquest plànol amb el plànol actual per comprovar fins a quin punt s'ha complert la proposta d'Eixample de 1887. Aquest tipus de documents poden donar lloc a investigacions de caràcter local, però creiem que la prioritat de l'estudi hauria de ser de caràcter general, és a dir, posar de manifest com el creixement de les grans ciutats industrials a tota Europa occidental donava com a resultat la desaparició dels antics municipis veïns que acabaven formant part de la ciutat. Aquest fou el cas no només de Barcelona, si no també de Londres, París, Viena, Berlín, per citar només els casos més significatius.

Problema o fet que ha motivat el document: l'agregació de Sant Martí de Provençals a Barcelona.

Persones i llocs que s'esmenten: l'arquitecte Pere Falqués.

Per aquest motiu, el permís d'obres és denegat, ja que el nou edifici havia d'arreglar-se amb el traçat i rasant de carrers previstos en el nou pla d'ordenació. Una sol·licitud de 1884, que complia ja aquest requisit, va permetre reedificar la fàbrica (document 8).

Pautes concretes de treball

El document 8 és una sol·licitud d'obres per edificar una nova fàbrica.

Any, mes i dia: 29 d'agost de 1884

Lloc d'emissió i lloc de recepció: està signat a Sant Martí de Provençals i va dirigit al "Magnífico Ayuntamiento" de Sant Martí de Provençals.

Tipus de document: permís municipal per obres

Informació que aporta: es tracta d'una planta i un alçat de la nova fàbrica. L'escala és 1:100. En el document es dona una resposta afirmativa a l'esmentada sol·licitud condicionada a respectar els traçats de l'Eixample. La nova fàbrica tenia un aspecte modern, de quatre cossos, una façana amb doble frontó triangular i dotada de torre en una de les façanes. Era un exemple típic del nou model industrial amb pisos.

Problema o fet que ha motivat el document: probablement, és l'incendi ocorregut l'any anterior i que va motivar les sol·licituds de permisos denegades aquest mateix any. En aquell moment, els propietaris, deien que no volien fer una fàbrica nova i només refer la part incendiada. Aleshores, ja sospitaven que no els donarien el permís, però tot i així, ho van intentar. Amb tot, l'agregació de Sant Martí a Barcelona estava ja decidida i, per tant, no hi va haver més remei que esperar i atendre's a la planificació de l'arquitecte Falqués. És per aquest motiu que ara, l'any 1884, ja han decidit fer una fàbrica nova.

Resumint, la fàbrica Saladrigas representa un exemple típic de la transformació d'una manufactura pre-industrial en una gran indústria tèxtil de l'època del vapor. El desenvolupament de la fàbrica respon al període de creixement generalitzat de la indústria entre els anys 1876 i 1886 i que ha passat a la història amb el nom del període de la "febre d'or". Durant aquest període, els industrials catalans podien exportar lliurement teixits a les colònies antillanes sense pagar drets de duana. Eren anys d'eufòria de la indústria del cotó. Amb tot, només cal observar la llista d'indústries i comerços de Sant Martí a l'any 1888 (*document 9*), per adonar-se que Can Saladrigas era una fàbrica més d'una gran ciutat industrial i manufacturera, amb tota la problemàtica que això suposava en el segle XIX.

Aquesta problemàtica queda reflectida en el conjunt de comunicats (*document 11*) que es remetien al governador civil de la província cada vegada que hi havia conflictes laborals. Les vagues eren protagonitzades especialment per dones ja que eren la mà d'obra dominant en aquest tipus de fàbriques (vegeu imatges del dossier). Gràcies al comunicat de 28 de juny de 1892 i de 6 de juliol de 1893 sabem que a la fàbrica de Can Saladrigas hi treballaven entre 21 i 22 teixidores associades, és a dir, sindicades. Només tres no estaven sindicades.

En tot cas, el malestar social dels anys 1891, 1892 i 1893 que anava acompanyat de greus enfrontaments amb les forces de l'ordre públic (en els comunicats es cita en més d'una ocasió la guàrdia civil), era degut al creixement i desenvolupament del moviment anarquista i les dures condicions de treball. És l'època dels enfrontaments entre esquirols i obrers sindicats i també el començament dels atemptats terroristes. El comunicat de 12 de juliol de 1892 fa referència a l'esclat d'un "petardo", és a dir, d'una bomba. En els comunicats es fa referència contínuament a l'ordre públic i a l'existència de piquets de vagues (comunicat de 16 de juny de 1892).

L'investigador que avui estudia aquests documents té la sensació de què la burgesia propietària de les fàbriques vivia damunt d'un polvorí. Els treballadors estaven sotmesos a una vigilància atenta per part de la policia (vegeu comunicat de 18 de maig de 1892).

Excmo. Sr. Gobernador Civil de la Provincia de Barcelona
6 Julio 1893
Excmo. Sr.
A las once de la mañana de hoy se han declarado 1893 en huelga las veinte y una tejedoras de la fabrica de Can Saladrigas segun la celta del Juicio n.º 79 sin que haya ocurrido ningun incidente desagradable. La mala voluntad que ocurre en este trabajo municipal, me da a entender que no tendra resultados consiguientes. Dijo etc.

Excmo. Sr. Gobernador Civil de la Provincia de Barcelona
15 Agosto 1892
Excmo. Sr.
633 Continúa la huelga de varias fabricas de estampado y blanqueo de algodón de que he escrito a V. E. en el dia de ayer, tengo el gusto de garantizarle que por el orden en la mas minima manera completo tranquilidad. Dijo etc.

Pautes de treball

En el dossier s'adjunta un conjunt de documents relatius a comunicats de vaga i de conflictes laborals. Per treballar aquests documents, cal:

- Ordenar-los cronològicament.
- Cercar en manuals d'història general de Barcelona i del moviment obrer per tal de contextualitzar aquests esdeveniments en un marc més ampli.
- Anotar les incidències greus així com el seguiment i durada de les vagues.

Excmo. Sr. Gobernador Civil de la
Provincia
17 Mayo 1892
Excmo. Sr.
Cognosca
ha huelga de las fabricas de
estampados y blancos de este
pueblo de que he dado cuenta
a V. E. en mi anterior de 11 con-
tinua con ^{cabeceros de la} ~~los~~ ~~los~~ ~~los~~
cion de mandatos a V. E. que me ha
alzado el orden en la man-
manera, terminando completa-
tranquilidad.
Dios etc.

Excmo. Sr. Gobernador Civil de la
Provincia
23 Mayo 1892
Excmo. Sr.
La huelga de las fabricas de es-
tampados y blancos de este pueblo
de que tiene V. E. noticia, cont-
nua en el mismo estado, teniendo
la satisfaccion de significar a
V. E. que se va completa tran-
quilidad en este termino munici-
cipal
Dios etc.

Un document especialment interessant i que permet observar el règim de treball a principis del segle XX és el «Reglamento interior del trabajo para el régimen de los talleres» (*document 12*). Gràcies a aquesta font, l'alumnat pot adonar-se del grau de control que els empresaris podien exercir sobre la força laboral. Així, per exemple, per a ser contractat s'havia de presentar un certificat del darrer lloc on s'havia treballat. Per tant, una treballadora o un treballador que tingués alguna anotació negativa en aquest certificat tenia molt poques possibilitats de ser contractat. Per altra banda, les dones per poder treballar havien de disposar de la corresponent autorització del marit. Naturalment, l'horari laboral incloïa els dissabtes al matí, i l'acomiadament era un procés molt senzill.

Entre 1900 i 1910 la fàbrica Saladrigas sofreix una transformació important pel que fa al tipus de treball. Aprofitant la força del vapor i de la naixent electricitat, els propietaris de la indústria decideixen llogar els enormes espais de la fàbrica a industrials més petits. D'aquesta manera, van sorgir una desena de fàbriques de teixits i filats de llana i cotó.

Aquest procés va ser freqüent a la indústria catalana de principis del segle XX, en la qual l'energia i l'espai de les primeres fàbriques eren arrendats a altres fabricants.

Quan el vapor va ser progressivament substituït per l'energia elèctrica, i les xemeneies van deixar de treure fum, l'electrificació va afavorir notablement aquest procés de fragmentació, evidenciat en l'exemple que presentem.

Propostes concretes de treball

Procediments de classificació

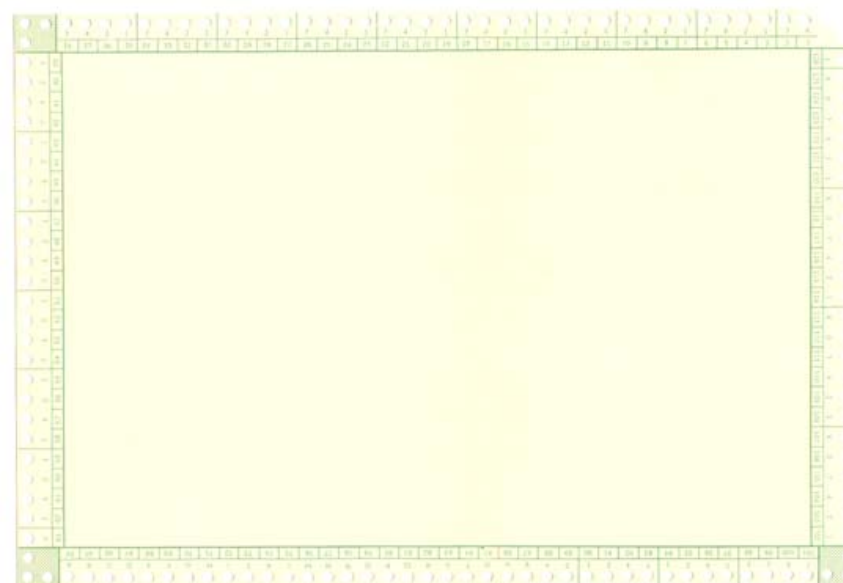
Per aprendre a classificar la informació del dossier, suggerim la confecció d'un fitxer perforat o informàtic. Tots els documents analitzats anteriorment així com els que formen el dossier, tant pel que fa a textos com a imatges, haurien de formar part del fitxer que proposem.

Com fer una fitxa?

Per fer una fitxa cal agafar cadascun dels documents o la seva fotocòpia i enganxar-los damunt d'una cartolina de mida A4 prèviament perforada per un dels seus costats. És preferible emprar el format apaisat. Totes les perforacions han de ser idèntiques, de la mateixa mida, com el model que s'adjunta.

L'alumnat haurà d'enumerar les perforacions d'esquerre a dreta i és imprescindible que en surtin més de 20, ja que, com a mínim, el treball presenta 20 ítems per classificar.

Si el document no porta cap referència sobre la seva procedència, caldrà que a peu de fitxa s'hi anoti la referència de la font primària. Per exemple, Arxiu Municipal Districte Sant Martí (AMDSM), permís d'obres nº 278/1873 (document 3, del dossier).

Model de fitxa per al fitxer històric

Com fer un codi per identificar els temes?

Davant de qualsevol investigació cal pensar quins són els punts o temes susceptibles d'aparèixer amb més freqüència i que ens interessa conèixer. En el cas que ens ocupa, la industrialització, cal suposar a priori, que hi ha temes com tot allò que afecta als homes, dones i criatures dels quals ens interessarà guardar la informació. Així mateix, la temàtica referida als patrons s'haurà de separar de la que fa referència als obrers, i també serà inevitable identificar els tipus de màquines, tipus d'activitats, fonts energètiques emprades, característiques de l'arquitectura industrial, seguretat, sinistres, ordre públic, vagues, etc. Per tant, caldrà fer una llista, el més detallada possible, de tots aquests temes i assignar-li un número o ítem a cadascun.

Poden sorgir tants temes com perforacions puguem fer a les fitxes, i cal dir també que el llistat de temes és arbitrari i, com veurem, n'és independent l'ordre. Els podem assignar a mesura que vagin apareixent. Us proposem el següent:

1. Homes	11. Arquitectura industrial
2. Dones	12. Seguretat en el treball
3. Nens	13. Ordre públic
4. Vestits i indumentària	14. Vagues i problemes laborals
5. Patrons	15. Sindicats i organitzacions obreres
6. Treballadors	16. Nombre de treballadors per unitat laboral
7. Tipus de màquines (telers, ordidors, etc.)	17. Sinistres
8. Tipus d'activitat (filat, teixit, blanqueig, etc.)	18. Urbanisme
9. Condicions laborals	19. Habitatge
10. Energia	20. Altres

Si un cop iniciat el treball van apareixent temes nous, es poden afegir atribuint nous números. L'única limitació és el nombre de perforacions que inicialment s'hagin fet a les fitxes. Amb tot, cal tenir present que no hi ha cap obstacle per perforar dos o més costats de la fitxa.

Com activar una fitxa?

Activar una fitxa vol dir cercar quina informació ens proporciona del llistat d'ítems que hem fet. Així, per exemple, si observem i descrivim la següent fotografia amb el següent esquema (de dalt a baix, i de esquerre a dreta) podem observar que es tracta d'un edifici amb trespols de revoltons sostingut per bigues de ferro i columnes també metàl·liques. Per tant, caldrà marcar el forat número 11 corresponent a "arquitectura".

En la imatge s'hi veu que la il·luminació natural és lateral i no zenital, per tant, és probable que l'edifici tingués un pis damunt, ja que altrament la llum entraria per la teulada. Pel que fa a l'enllumenat artificial sembla ser de gas. Tot això ens porta a activar l'ítem número 9 i 10, corresponents a "condicions de treball" i "energia". Del sostre hi penja tot un sistema d'embarrats que, mitjançant corretges, transmeten la força a les màquines que hi ha a sota. És un sistema típic de les fàbriques de vapor. Per tant, caldria activar un nou ítem, el corresponent a energia, però com que és el número 10, ja ha estat activat.

A l'esquerre, s'hi veuen telers per teixir amb un nombre no inferior a 20. Estan atesos per almenys 5 o 6 dones. A l'angle inferior esquerre i també a la dreta de la imatge hi ha 4 o 5 màquines de filar ateses per un mínim de 9 dones. Entre elles s'hi veu alguna nena. Per tant, caldrà activar els ítems 2, "dones" i 3 "nenes", així com l'ítem 7 "tipus de màquines" i 8 "tipus d'activitat". L'ítem número 16 referit a "nombre de treballadors" també es podria activar ja que, en total, la nau està atesa per un mínim de 15 treballadores.

Per tant, activar una fitxa com aquesta voldria dir obrir amb un tall les perforacions corresponents als números 2, 3, 7, 8, 9, 10 i 11.

Si del que es tracta és activar una fitxa amb text, el procés és similar. Imaginem, a tall d'exemple, que hem fitxat el document 3 del dossier que diu:

“Debiendo, por el estado ruinoso que presenta, proceder a la reparación de una cuadra interior y de planta baja de nuestra fábrica de estampado sita en la calle Atila de este pueblo, y deseando al mismo tiempo para el mayor desembarazo de la misma, sustituir la forma de su techo hoy sostenido por columnas de obra por un llamado “encavallat” de madera y debiendo para dicho cambio dar a la referida cuadra una mayor altura de unos ochenta centímetros, en cumplimiento de lo prevenido por la ley para este caso, suplicamos a esta Corporación se sirva exhibirnos el correspondiente permiso. S. Martín de Provensals 15 de febrero 1873. Robert Saladrigas y Hermanos. Ayuntamiento Popular de Sant Martí de Provensals.”

Text al marge

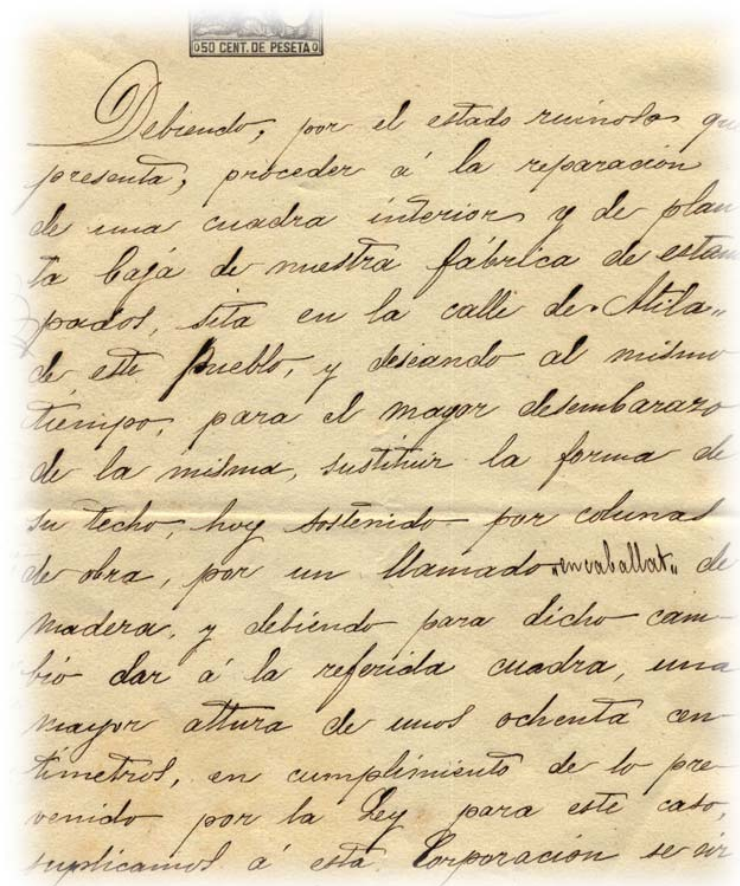
“Sesión del día 16.

El Ayuntamiento acordó para pasar a la comisión segunda para su informe.

Reunión del 17.

La Comisión segunda en vista de lo expuesto en la misma la instancia propone al Ayuntamiento se sirva conceder permiso que se suplica”.

Els ítems que es podrien activar són el número 11 referit a arquitectura, el número 8 referit al tipus d'activitat, ja que es parla d'una fàbrica d'estampat, i el número 20 referit a altres, ja que la instància va dirigida al “Ayuntamiento Popular de S. Martín de Provensals”, fet que ens indica que es tractava de l'Ajuntament de la primera República espanyola. Per tant, la fitxa hauria de contemplar obrir les perforacions número 8, 11 i 20.

Com obtenir informació del fitxer?

Una vegada activades totes les fitxes caldrà col·locar-les de tal forma que les perforacions es corresponguin. És indiferent l'ordre en què es disposin i per tant, pot ser aleatori.

El fitxer permet:

- **Obtenir informació classificada.**
- **Relacionar la informació continguda en cada un dels ítems.**

Per obtenir informació classificada, només cal passar un punxó o agulla per la perforació desitjada. Aleshores, elevat l'agulla lleugerament, cauran totes aquelles fitxes que tenen la perforació tallada. Així, per exemple, si punxem per l'ítem número 1 cauran totes les fitxes que continguin informació sobre "homes". Si punxem l'ítem 14, cauran totes les fitxes referides a "vagues", i així cada vegada. Per tant, en aquest cas l'estudiant-investigador obtindrà tota la informació classificada segons els ítems establerts.

Amb tot, si el que es requereix és interrelacionar conceptes, com per exemple, el concepte sindicat i el concepte dona només caldrà punxar, alhora, l'ítem número 2 i el número 15 i així cauran aquelles fitxes en què els dos conceptes apareixen relacionats. D'igual forma, si punxem l'ítem 11 referit a arquitectura i l'ítem 9 sobre condicions laborals, cauran totes les fitxes en què l'arquitectura es relaciona amb les condicions de treball.

Un fitxer informatitzat

Igualment, es podria elaborar un fitxer informàtic que contingués el mateix tipus d'informació. El procés podria començar escanejant totes les imatges i documents del dossier, tot identificant-les amb algun codi (es pot fer servir el mateix utilitzat en el fitxer perforat, és a dir, 278/1873, etc.).

Un cop obtinguda la imatge de cadascuna de les fonts es col·locaria en un fitxa electrònica que contingués els ítems que fessin una descripció de la font seleccionada. Per fer-ho, caldria llistar un seguit de "paraules clau" que definissin aquella imatge o text. En aquest sentit, es poden utilitzar les mateixes paraules clau utilitzades en el fitxer manual.

1. Homes	11. Arquitectura industrial
2. Dones	12. Seguretat en el treball
3. Nens	13. Ordre públic
4. Vestits i indumentària	14. Vagues i problemes laborals
5. Patrons	15. Sindicats i organitzacions obreres
6. Treballadors	16. Nombre de treballadors per unitat laboral
7. Tipus de màquines (telers, ordidors, etc.)	17. Sinistres
8. Tipus d'activitat (filat, teixit, blanqueig, etc.)	18. Urbanisme
9. Condicions laborals	19. Habitatge
10. Energia	20. Altres

A l'hora de realitzar una cerca d'informació, només caldria activar l'acció de "cerca" de la base de dades i ens apareixerien totes les fitxes que es corresponguessin amb l'ítem escollit.

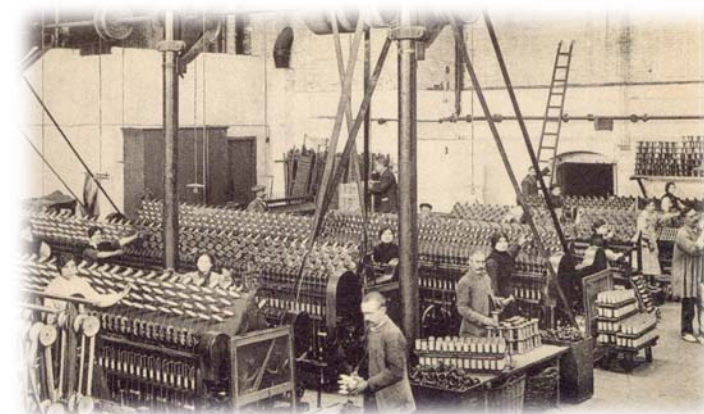
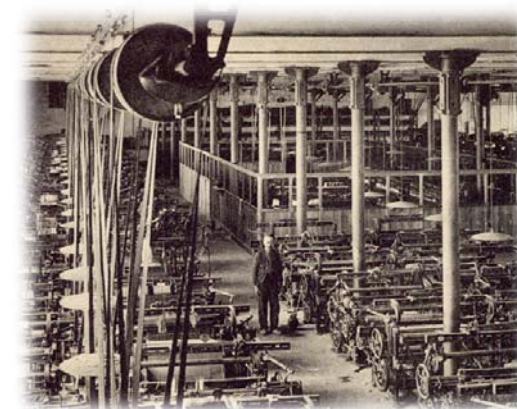

Guió de treball

Per treballar aquest dossier caldria fer un guió de treball simple. Es tracta de fer un llistat ordenat dels aspectes que caldria treballar. Per exemple, en aquest cas, es podrien proposar alguns temes de treball per tal que l'alumnat aprengués la mecànica d'utilització del fitxer. Els temes possibles a proposar podrien ser:

- **Introducció. Contextualització del tema que s'ha introduir, és a dir, la industrialització.**
- **Fases de la fàbrica.**
- **El treball. Activitats bàsiques que es desenvolupaven a la fàbrica.**
- **Els treballadors. Dones, criatures i homes.**
- **Els conflictes.**
- **Etc.**

Per redactar cada tema, caldrà emprar el fitxer, fixar-se en les fonts i extraure'n la informació.

Recull de la documentació del dossier «Entrem en una fàbrica del segle XIX»

1. Conjunt d'imatges de diversos interiors de la fàbrica Saladrigas realitzades l'any 1916 pel fotògraf L. Roisin. A l'angle inferior dret de cadascuna d'elles hi ha una referència sobre el tipus d'indústria.
2. Fitxa de 1861 en la qual hi consta l'existència d'una fàbrica de blanqueig de roba a nom d'Antoni Saladrigas i que encara fa servir energia de sang ("caballerías") i només hi consten 6 operaris.
3. Expedient nº 3176003 de 1873 en el que es demana substituir el trispol i les columnes d'algunes naus de la fàbrica per encavallat de fusta.
4. Expedient nº 5423100 de 1874 en el que es demana derribar i reedificar una nau de la fàbrica.
5. Expedient nº 0585972 de 1876 en el que es demana aixecar un fris de dos pisos en una de les façanes de la fàbrica. S'adjunten plànols.
6. Expedient nº 4503380 de 1879 en el que es demana permís per aixecar una casa de planta i quatre pisos, "colindant" amb la fàbrica. S'hi adjunta croquis.
7. Expedient nº 0182182 de 1883 en què a conseqüència d'un incendi ocorregut a la fàbrica es demana permís per reedificar-la. La comissió de l'Eixample denega el permís ja que els terrenys estant afectats per una via pública. S'adjunta plànol de l'emplaçament.
8. Expedient nº 3554158 de 1884 en el que es sol·licita permís per reedificar la fàbrica amb una planta, tres pisos i torre. S'adjunta plànol de la planta i una façana transversal.

9. Relació d'empreses industrials i comercials de Sant Martí de Provençals a l'any 1888, publicades a la Guia de l'any esmentat. La fàbrica Saladrigas figura amb el nom de Casamitjana, essent el propietari Rafel Saladrigas y Hermanos.

10. Document 4503380. Plànols corresponents a un permís per edificar un bloc d'habitatges de planta i quatre pisos al carrer de Sant Pere, al costat de la fàbrica.

11. Conjunt de 17 comunicats d'incidències laborals dels 1892 i 1893, en algunes de les quals s'ementa de manera explícita la fàbrica Saladrigas. En els comunicats es fa referència a les treballadores, tot i indicant que el personal femení era dominant.

12. Cartell sobre el "Reglamento interior del trabajo para el régimen de los talleres" d'una fàbrica de 1929.

13. Plànol general del terme de Sant Martí de Provençals signat per l'arquitecte Pere Falqués l'any 1887, amb la proposta de la trama del nou Eixample.

